De Levende Natuur 78 (3):49-54 (1975)

MAART 1975 JAARGANG 78, AFL.3

NEDERLANDS TIJDSCHRIFT VOOR VELDBIOLOGIE
OPGERICHT DOOR E. HEIMANS, J. JASPERS Jr EN JAC. P. THIJSSE

Levende natuur in jaar van uiterste weerswisselingen

D. M. DE VRIES en G. DE VRIES-SMEENK

Standvastig weer is bij het hier heersende zeeklimaat van noordelijke breedte eer uitzondering dan regel. Door legio lage-drukgebieden wordt vakantievreugde veelal vergald en schaatspret verstoord alvorens die goed en wel op gang gekomen is. Maar toch, laten we blij zijn, dat onze graslanden glanzen van het malse groen en de bouwakkers alsook de boomgaarden volop vruchten dragen door voldoende vocht. Daarenboven prikkelt de frisse wisseling van weersgesteldheid onze ondernemingslust en geeft welkome gelegenheid het stilzwijgen te verbreken. Aan die weersveranderingen aan de lopende band zijn we wel gewend. Maar van een dergelijke opeenvolging van uitersten zoals het weerkundige jaar 1974, aanvangende 1 december 1973, te zien gaf, daarvan keken wij toch wel op. Al naar de regel van de laatste tientallen jaren met opvallend milde winters opnieuw zeer zacht winterweer, waarop een droge en meest zonnige lente volgde met nog heel laat zeer koude nachten. De zomer was te koel, vrijwel zonder dagen met hoogste temperatuur boven de 25° C. Tenslotte een topnatte herfst, tevens te koud. Dat was zo het beeld van een zeer wispelturig jaar, voortijdig aangenaam van temperatuur, later te kil blijvend, met zeer ernstige schade voor de landbouw, zowel wegens nakomende nachtvorst, vroege aanhoudende droogte als, in uiterste tegenstelling daarmee, niet aflatend geplens als ellendige nasleep.

De Levende Natuur 78 (3):49-54 (1975)

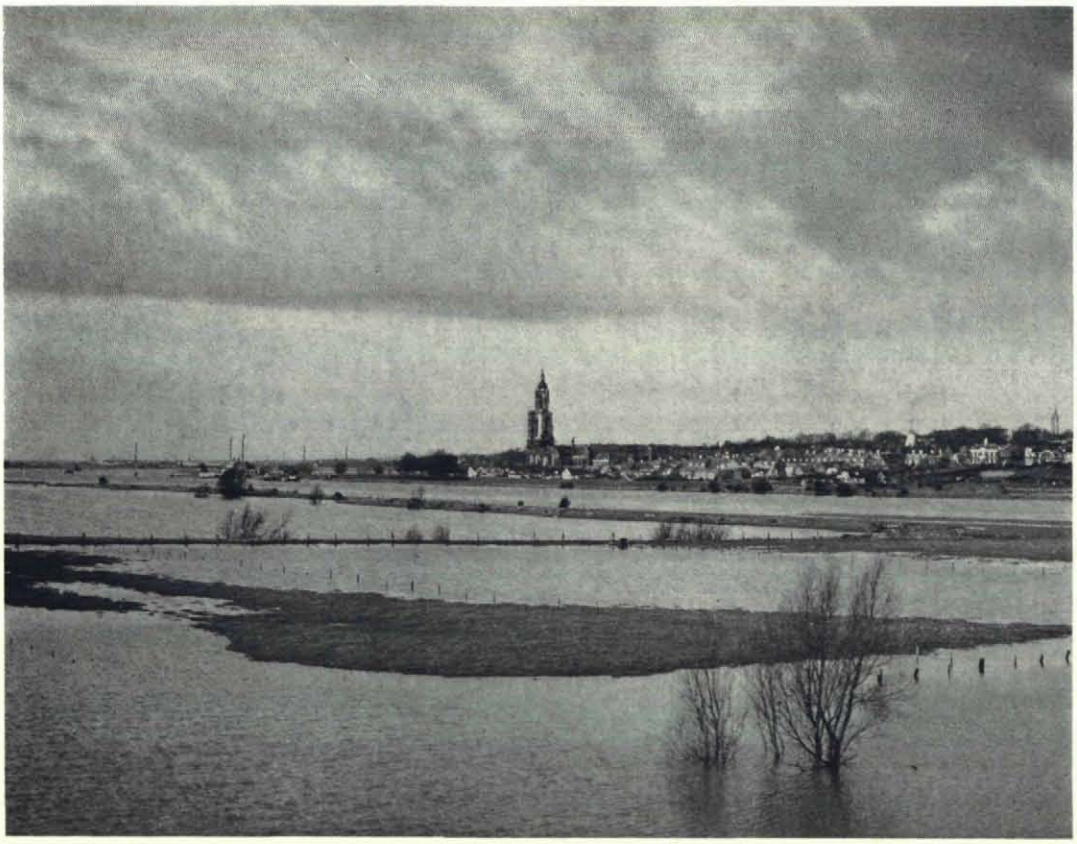

Fig. 1. *Overstroomde Rijnuiterwaard tegenover Rhenen.*

Bepaald misleidend was in 1973 de overgang van herfst naar winter met een flink pak sneeuw en enkele nachten zeer strenge vorst. Degenen, die een barre winter verwachtten, kwamen evenwel bedrogen uit. Immers na de spoedige dooi-inval op 3 december was het al geheel met het winterse weer gedaan. De winter werd zacht inplaats van streng met in januari zowel als in februari gemiddelde maxima van ongeveer 3 graden boven normaal.

December en meer nog februari waren aan de zonnige kant. De weerslag van een en ander op de levende natuur was uiteraard gunstig. De door de vroegtijdige koude-inval met sneeuw veroorzaakte overhaaste zuidwestwaarts gerichte voedseltrek van tal van wintergasten onder de vogels had weldra plaatsgemaakt voor verschuivingen in omgekeerde richting, zoals van Kolganzen, Kramsvogels, Koperwieken en Spreeuwen.

Aan geveerde vrienden in die winter van 1974 evenmin gebrek als in die van de voorafgaande jaren (D.L.N. 77: 86-92). Zo zaten de Rijnuiterwaardplassen vol van Tafel-, Kuif- en Wilde eenden.

Zelfs Tjiftjafs waagden het er op hier in het donkere jaargetijde te verblijven (D.L.N. 77: 1-3 en 96). Wat de plantengroei betreft, werd alreeds 's winters zoveel warmte vergaard, dat voorjaarsbloemen vroegtijdig tot bloei kwamen. Zodoende vertoonde februari 1974 al lentetrekken (D.L.N. 77: 25-28) met aan de vruchtbomen duidelijk gezwollen knoppen

en Kleine vossen op zoek naar de eerste bloemen. Waar moest dat heen met de kalenderlente eenmaal in het land?

De eerste lentemaand begon met een dompertje van vorst in de nacht met hier en daar ook wat sneeuw. De beruchte maartse buien lieten echter ditmaal bij wijze van uitzondering verstek gaan. In de tweede helft van maart werd het zelfs een en al hoge-drukweer, dat het voorjaar wekenlang in zijn machtige, hoewel geenszins onaangename greep hield.

Aldus was het reeds in maart buiten heerlijk toeven in de zalige zon. In opvolging werd april de zonnigste na 1942. Al maar stralende zon betekende evenwel tevens gemis aan neerslag. Zo werd april 1974 ook de droogste sedert 1865. Het zo hoopvol vroeg groenende gras kreeg het in de grasmaand dan ook zwaar te verduren. De grasboeren konden terecht bezorgd gaan klagen. Ook de laatste lentemaand bleef nog aan de droge kant, hoewel wolkenvelden met bijbehorende kilte tevens ons deel werden.

Evenmin als maart zijn spreekwoordelijke staart roerde en de groeizame aprilregen maar niet wilde vallen, liet ook mei zich ditmaal allesbehalve van zijn dichterlijk lieve kant zien. Begon het in de eerste week ervan al met veel te lage dagtemperaturen, de maand sloot met uitzonderlijk zware nachtvorst voor de tijd van het jaar. Toen kregen vorstgevoelige akker- en tuinbouwgewassen, vooral in Overijssel, Gelderland, Noordbrabant en Limburg het zwaar te verduren. Evenzeer moesten late planten van de waterkant en het blauwgrasland het ontgelden (D.L.N. 77: 145-148).

Al met al viel er vorig voorjaar voor de natuurvriend al heel vroeg veel te genieten aan kleurige bloemen met er omheen dito dartelende vlinders, zoals uit de winterslaap ontwaakte Kleine vossen, Dagpauwogen en Citroentjes, alsmede pas uit de pop gekomen witjes. Reeds in de eerste dagen van april zagen wij om ons heen in het Betuwse land pruime- en perebomen in bloei komen, terwijl ons op de 12de van die maand de eerste appelbloesem nabij kersenbongerds in volle bloei opviel. April bij wijze van hoge uitzondering dus geen grasmaand, maar een bloesemmaand in plaats van mei! Daartegenover kwamen insekten-etende vogels bij ons te laat aanzetten uit het verre zuiden. Dit vanwege de koele lage-drukgebieden nabij de Middellandse Zee en de al maar veel te koud blijvende nachten. In die wonderlijke lente van 1974 hadden terugkeer van zangvogels en bloesemweelde als het ware stuivertje gewisseld. Nog vers onder de indruk van dit

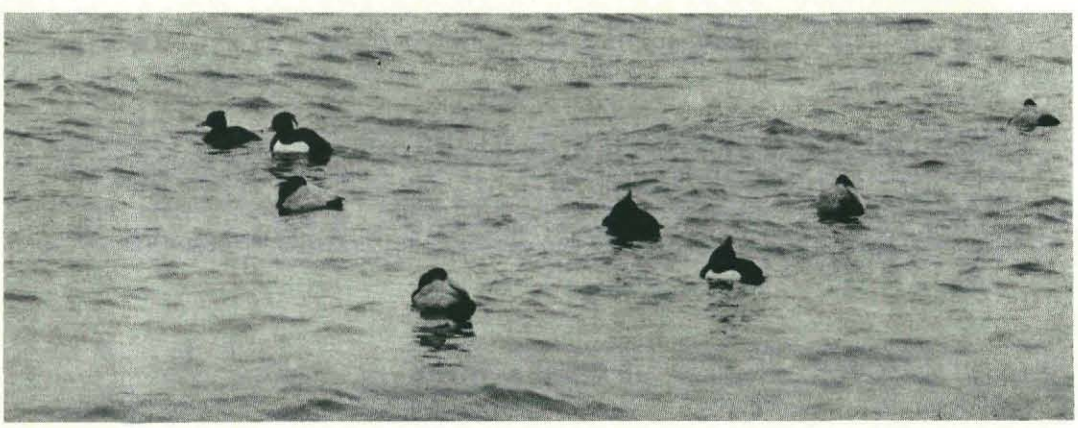

Fig. 2. *Kuif- en Tafeleenden.*

Fig. 3. *Zwevende Gierzwaluwen.*

vreemde natuurgebeuren schreven we er over in het Boerderij-nummer van 22 mei onder het hoofd „Betuwse bloesem zonder zwevende zwaluwen". Wat de al vroeg in het jaar hier verschijnende weidevogels aangaat, deze moesten evenals de grasboeren hun tol aan de reeds lang aanhoudende droogte betalen. Zo moesten op de scheurhard geworden Betuwse rivierklei de Grutto's op enkele uitzonderingen na de reeds bezette broedgebieden prijsgeven, doordat aldaar het wormenpeuren met hun lange snavel niet meer te doen was. In de zuidelijke Gelderse Vallei trok deze koninklijke weidevogel zich terug naar de laagst gelegen veengraslanden langs de Grift. Triest was de aanblik van pas dode donsjongen van de Kievit op de geelbruin verdorde stoppel van gemaaid grasland. Uiteraard drong zich hierbij de gedachte aan dood door droogte aan ons op. Aan de andere kant liet zich de dagvlinderstand hoopvol aanzien. Zo hadden de page's kennelijk hun jaar (D.L.N. 77: 182-183).

Ook werden evenals in 1972 weer Oranjetips waargenomen ten westen van de Gelderse IJssel (D.L.N. 77: 126-128). Dit opdringen vanuit het oosten en zuiden vond in beide jaren veelzeggend plaats na voorafgegane langdurige droogte en een zachte winter in een vroeg warm voorjaar. Van die zomer, nagenoeg zonder zomerse dagen (in juli zelfs in De Bilt geen enkele), valt bitter weinig goeds te zeggen. Of het moest zijn, dat door de voldoende hoeveelheid regen de graslanden weer grazig groen werden en ook de graanoogst vlot verliep, doordat half augustus een welkome weersverbetering inzette. Na de te koele zomermaand met aanmerkelijk te weinig zon en meer dan normale neerslag sloeg augustus, weer tegen de regel in, ditmaal naar de goede kant door. De levende natuur antwoordde daarop met oplevende vlindervlucht en hele horden van ander geleedpotig gedierte, zoals bijen belagende wespen, langpootmuggen, soldaatjes en spinnen. De daardoor opnieuw gewekte hoop op een goed najaar, dat in het bijzonder voor de vlinders nog veel zou kunnen goedmaken, bleek echter ijdel te zijn.

De laatste herfst was wel bar slecht. Niet alleen haalden de hoogste dagtemperaturen gemiddeld niet de normale herfstwaarde en zag men de zon veel te weinig, maar wat het ergste was: hij was topnat met plaatselijk meer dan 500 mm neerslag. Het nare gevolg hiervan was, dat vooral in het zuidwesten van het land de oogst van de late landbouwgewassen biet en aardappel deerlijk in het honderd liep door de al maar voortdurende wateroverlast. De nieuwsbladen en landbouwweekbladen stonden er vol van en weer deden boeren een beroep op steun, zij het ditmaal niet vanwege de felle nachtvorsten en de al maar aanhoudende droogte, maar door al te veel water. Het was dan ook ongekend, dat er in de laatste wintermaand nog heel wat aardappels uit de grond moesten worden gehaald, niet alleen in het zwaar getroffen zuidwesten van het land, maar ook in Noordholland.

Vanaf het navleugje zomer met vrij warme, hoewel toch geen zomerse dagen, van 11 tot

17 september bleef het misgaan met 't weer. In het geheel genomen viel de eerste herfstmaand verkeerd uit, voornamelijk door te veel regen en daarmee samenhangend te weinig uren zon. Oktober gaf het zelfde weerbeeld in versterkte mate te zien tengevolge van steeds maar lagedruk boven Midden-Europa. Was september al te koel uitgevallen, na 1922 hadden wij niet meer zo'n koude oktobermaand meegemaakt. Tenslotte sloot november de herfst af met eveneens te veel sombere regenwolken, hoewel de temperatuur voor slachtmaand het gemiddelde hield.

Tengevolge van het anti-vliegweer, eerst van juli, daarna van het najaar, moest de dagvlinderstand tegen de aanvankelijk rooskleurige verwachting en de opleving in augustus in, daarna wel teleurstellen. Dat de droogtegevoelige witjes het evenwel zozeer lieten zitten in 1974 valt wellicht mede te wijten aan de voorjaarsdroogte.

Uitvoeriger schreven wij over het vlinderleven van vorig jaar reeds in D.L.N. 77: 185-190. De als voedselbron danig te kort schietende insektenvoorraad miste uiteraard zijn uitwerking op de ervan levende vogels niet. Zo bleken de Heterense Gierzwaluwen reeds afgereisd te zijn alvorens augustus in het land kwam.

Fig. 4. *Betuwse appelboomgaard.*

De Levende Natuur 78 (3):49-54 (1975)

Ook keken we in de nazomer tevergeefs uit naar die gezellige troepen mezen met andere zangertjes, die dan verlost van gezinsplichten in vakantiestemming rondzwerven in de Veluwse bossen. En hoe slecht het vele Boeren- en Huiszwaluwen op hun verre tocht naar het warme zuiden in de toen al besneeuwde Europese gebergten verging, haalde herhaaldelijk de pers. Zelfs ingeschakeld vervoer per vliegtuig bracht verkleumde en door honger verzwakte zwaluwen vaak geen redding meer.

Na het einde van de grote najaarstrek was de vogelbevolking in de derde decade van oktober al winters geworden. Bij ons in het Betuwse land om Heteren opvallend veel Koperwieken en Kramsvogels in boomgaarden en meidoornstruiken, waar voor hen veel te halen was. De eerstelingen van deze lijsterachtigen uit het noorden werden er vorige herfst onderscheidenlijk opgemerkt op 10 en 12 oktober, in het najaar van 1973 pas op de 21ste respectievelijk 23ste. Ook de spreekwoordelijke Bonte kraai zagen wij in 1974 eerder en wel op 16 tegenover 24 oktober in het jaar daarvoor. Reden genoeg voor dit verschil in aankomst, want de zonzomer van 1973 had immers een mooie staart, terwijl vorig najaar Noord-Scandinavië al vroeg in de greep van de winter lag. Reeds voor de wijnmaand ten einde was keken wij uit op een al kale pruimebongerd, terwijl het laatste gele blad de peppels en wilgen deed nagloeien. In het kader van onze herhaalde vogelronden in de omgeving bleken al op 22 september heel wat pruime- en perebomen alsmede bessestruiken bladloos geworden te zijn. Daarna op de voorlaatste dag van die maand liet hier en daar al dwarrelend blad de blozende appels alleen achter aan het voortijdig naakte hout. In de groene natuur was het in 1974 met recht: vroeg rijp, vroeg rot!

Voorafgaande natuurbeschouwing in vogelvlucht over het zo ongewone weerkundige jaar 1974 met voor elk jaargetijde iets bijzonders was eigenlijk bedoeld voor de laatste aflevering van dit tijdschrift van vorig jaar. Maar doordat wij, mede vanwege het aanhoudende slechte weer hier te lande, eensklaps besloten onze zomergasten onder de vogels tot de Straat van Gibraltar toe per wagen te volgen, is het er nu pas van gekomen dit voor u te verhalen. Intussen is de afgelopen winter recordhouder in zachtheid geworden, hetgeen topaantallen van alhier overwinterende vogelsoorten tot gevolg had (D.L.N. 78: 25-28). Zal het ons opnieuw beschoren zijn, zoals in 8 van de laatste 10 jaren regel was: winter te zacht, lente te lang koud, zomer eveneens te koel en herfst te nat? Laatste Iersgroene winter en kersverse Paaskoude duiden alvast in die richting.

Maar het weer laat zich voor langere tijd nu eenmaal niet voorspellen, dus blijft er hoop, dat het ons, vlinders en zangvogels ditmaal beter zal vergaan dan in het merkwaardige voorbije jaar van uitersten.

Verslag van de najaarsexcursie 1974 naar de Dobrogea

G. L. OUWENEEL

Voor het zesde jaar in successie reisde in het late najaar van 1974 een team Nederlandse ornithologen naar de Roemeense Dobrogea teneinde op de hoogte te blijven van de gang